

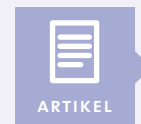
Het belang van het herkennen van een LVB in de strafrechtketen

H.L. KAAL

- ACHTERGROND** Er is in toenemende mate aandacht voor de aanwezigheid van mensen met een lichte verstandelijke beperking (LVB) in de strafrechtketen.
- DOEL** Een overzicht geven van de kennis over de prevalentie van LVB in de strafrechtketen en het belang van de herkenning van deze problematiek tonen.
- METHODE** Verschillende recente publicaties bespreken en een aantal recente ontwikkelingen in de strafrechtketen beschrijven.
- RESULTATEN** Het beeld dat er in de strafrechtketen een oververtegenwoordiging is van mensen met een LVB wordt bevestigd. Daarbij zijn er verschillende manieren waarop het niet onderkennen van de LVB-problematiek tot schade kan leiden.
- CONCLUSIE** Herkenning van de LVB-problematiek is van groot belang, maar ook de kennis omtrent deze problematiek moet vergroot worden om problemen voor te zijn.

TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 61(2019)11, 809-813

TREFWOORDEN criminaliteit, delinquentie, IQ, LVB, strafrechtketen



Tegenwoordig wordt steeds meer erkend dat de groep mensen met een lichte verstandelijke beperking (LVB) meer dan gemiddeld vertegenwoordigd is in de strafrechtketen. In deze context wordt met de term LVB gerefereerd aan de groep met een lichte verstandelijke beperking (IQ 50-70) én de groep met een IQ 70-85 met bijkomende problematiek in het aanpassingsvermogen. De LVB wordt lang niet altijd herkend, met als gevolg dat deze mensen geen passende aanpak krijgen.

Ik geef in dit artikel een overzicht van de huidige kennis over de prevalentie van LVB-problematiek in de justitiële context, en laat zien waarom herkenning van deze problematiek belangrijk is voor het verminderen van recidive en het voorkomen van schade.

Problemen bij het vaststellen van prevalentie

Hoe groot de oververtegenwoordiging van mensen met een LVB in de strafrechtketen is, is niet met zekerheid te zeggen. Doorgaans ontbreken diagnostiek en screening, waardoor het niet mogelijk is om betrouwbare uitspraken

te doen over de prevalentie van LVB op basis van dossieronderzoek. Studies waarbij een specifieke delinquente populatie onderzocht wordt om de prevalentie van LVB vast te stellen, kampen vaak met een hoog aantal ontbrekende gegevens door weigeringen, overplaatsingen of anderszins. En wanneer men professionals vraagt een inschatting te maken van de prevalentie van LVB onder hun cliënten, wordt de betrouwbaarheid negatief beïnvloed door gebrekkige herkenning van de LVB-problematiek (Kaal 2016a).

Oververtegenwoordiging in de strafrechtketen

De betrouwbaarheid van de cijfers die er zijn, is doorgaans dus matig. Desondanks tekent zich toch een aantal patronen af (Kaal 2016a): in reguliere detentie lijkt de prevalentie van LVB vastgesteld door middel van diagnostiek rond de 10%; op afdelingen waar extra zorg geleverd wordt, is deze iets hoger, ca. 15-20%, en in forensisch psychiatrische instellingen is deze nog wat hoger, 20-25%.

De prevalentie vastgesteld met screening valt aanzienlijk hoger uit. Binnen de reguliere detentie vindt men dan bijvoorbeeld percentages van 30-45%. Bij de jeugd lijken de prevalentiecijfers doorgaans hoger dan bij volwassenen. De prevalentie lijkt het hoogst te zijn onder enkele zware dadergroepen, maar de steekproeven in deze studies zijn erg klein. Ondanks alle onzekerheden kan men wel stellen dat er een oververtegenwoordiging is van de LVB-doelgroep binnen het justitiedomein.

Samenhang IQ en delinquent gedrag

Hoewel het overgrote deel van de mensen met een LVB vanzelfsprekend niet crimineel is, lijkt er wel een relatie te zijn tussen IQ en delinquent gedrag: een lager IQ hangt samen met meer delinquent gedrag en langere criminele carrières, die ook eerder beginnen (Kandel e.a. 1988; McGloin & Pratt 2003). De relatie lijkt eerder curve-lineair dan lineair: sommige studies suggereren dat er rond het IQ van 80 een omslagpunt ligt. Onder deze grens lijken mensen steeds minder delinquent gedrag te vertonen. Dit kan zijn doordat mensen met een lager IQ doorgaans in een omgeving verkeren met meer beschermende factoren, zoals toezicht. Bij een heel laag IQ wordt soms verondersteld dat de criminele opzet ontbreekt. Ook kiest de omgeving er soms voor geen aangifte te doen, doordat zij zich mede verantwoordelijk voelen of reputatieschade vrezen (Holland 2004). Een recente studie leek verder te suggereren dat een sterk achterblijvende morele ontwikkeling samenhangt met minder probleemgedrag, doordat men dan gevoeliger is voor strafvermijding en duidelijke regels (McDermott & Langdon 2016).

Bij LVB meer risicofactoren

Het wordt steeds duidelijker dat ook omstandigheden en adaptief vermogen factoren van betekenis zijn in de beschreven samenhang. Een LVB komt vrijwel nooit alleen: onder mensen met een LVB zien we bijvoorbeeld meer armoede, meer psychiatrische problemen en meer negatieve jeugdervaringen. Veel criminogene factoren, zoals een lage sociaaleconomische status, weinig prosociale rolmodellen, gebrek aan dagbesteding en een slechte woonomgeving, komen vaker voor onder mensen met een LVB (zie bijv. Roos 2017).

Ook risicofactoren als gebrekkig probleembesef of gebrekkige impulscontrole zien we vaker bij de doelgroep met een LVB. Dergelijke factoren blijken recidive net zo goed te voorspellen bij delinquenten met een LVB als bij normaal begaafde delinquenten (Van den Berg & De Vogel 2011).

Ten slotte lijken algemene maatschappelijke ontwikkelingen, zoals de toenemende complexiteit van de samenleving en de sterke nadruk op zelfredzaamheid, een rol te spelen (Teeuwen 2012). Hierdoor vallen de meer kwetsbare

AUTEUR

HENDRIEN L. KAAL, lector LVB en (Jeugd)criminaliteit, Faculteit SWTP, Hogeschool Leiden.

CORRESPONDENTIEADRES

Dr. Hendrien L. Kaal, Zernikedreef 11, 2333 CK Leiden.
E-mail: kaal.h@hsleiden.nl

Geen strijdige belangen meegedeeld.

Het artikel werd voor publicatie geaccepteerd op 19-9-2019.

mensen in de samenleving sneller uit. In combinatie met een groeiende intolerantie jegens overlast (Korf e.a. 2012) kan ook dit een groeiend aantal mensen met een LVB binnen de strafrechtketen mogelijk verklaren.

Een hogere pakkans?

Een heel andere verklaring voor de relatieve oververtegenwoordiging van mensen met een LVB in de strafrechtketen wordt gegeven in de 'differential detection hypothesis' (Moffitt & Silva 1988). Deze hypothese stelt dat mensen met lage intelligentie een vergrote kans hebben om door de politie opgepakt te worden dan intelligentere leeftijdgenoten, die beter zijn in het vermijden hiervan. Zo zouden mensen met een LVB hun delicten minder goed plannen en minder slim uitvoeren en zouden zij minder goed in staat zijn om sporen uit te wissen. Hoewel onderzoek niet duidelijk bevestigt dat er een grotere pakkans is bij mensen met een LVB (zie bijv. Hirschi & Hindelang 1977; Moffitt & Silva 1988), wordt dit in de praktijk door bijvoorbeeld jeugdreclasserders wel vaak gesignaleerd.

Het belang van het onderkennen van een LVB

EFFECTIEVE INTERVENTIES

We kunnen concluderen dat een laag IQ een voorspeller is van delinquent gedrag, maar dat het daarmee nog niet direct een (belangrijke) criminogene factor is. Desalniettemin is het wel belangrijk om in de strafrechtketen rekening te houden met de aanwezigheid van een LVB. Alleen van interventies die afgestemd zijn op kenmerken van het individu, waaronder het niveau van functioneren, kan verwacht worden dat deze effectief zijn in bijvoorbeeld het terugdringen van recidive (Andrews & Bonta 2010; De Wit e.a. 2011).

BETROUWBARE VERKLARINGEN

Het niet herkennen van een LVB kan echter op meer momenten in de strafrechtketen problemen opleveren. Het is bekend dat mensen met een LVB betrouwbaar kun-

nen getuigen, mits zij op de juiste manier gehoord worden. Wel zijn zij bijvoorbeeld extra gevoelig voor bepaalde antwoordtendensen zoals *acquiescence* (instemming) en *compliance* (toegeven aan druk). Ook hebben zij meer moeite met bijvoorbeeld het ophalen van informatie uit het geheugen, het verwerken van informatie en het begrijpen van hun rechten. Een verhoorder die hier geen rekening mee houdt, loopt een groter risico op bijvoorbeeld het verkrijgen van een valse bekentenis of op schending van de rechten van de verdachte (Moonen & Rispen 2017).

ONDSCHIED ONWIL EN ONMACHT

Wanneer men een LVB niet herkent, wordt ook niet gezien dat ongepast gedrag en het niet navolgen van regels soms het gevolg zijn van onmacht en niet van onwil. Dit kan grote gevolgen hebben. Zo laat onderzoek zien dat de politie jongeren die gezien worden als dwars, ongehoorzaam en respectloos eerder arresteert (Yun & Lee 2013). Wanneer bijvoorbeeld gedetineerden zich niet aan de regels houden of reclassanten afspraken niet nakomen, volgen er vaak repercussies (Talbot 2008; Kaal e.a. 2011; Poort e.a. 2011). Wanneer iemand overvraagd wordt, kan dit bovendien leiden tot bijvoorbeeld agressief, emotioneel of claimend gedrag (Wieland e.a. 2014). Ook dit kan leiden tot negatieve gevolgen in de strafrechtketen.

PASSENDE NAZORG

Ook wanneer iemand het strafrechtstraject heeft doorlopen, is het belangrijk om de LVB te herkennen. Er wordt van mensen met een LVB wel gezegd dat zij een 'levenslange en levensbrede' behoefte aan 'stut en steun' hebben. Wat er bij behandeling wordt opgebouwd, stort snel weer in zonder de juiste nazorg. Een ex-gedetineerde die niet meteen de juiste ondersteuning krijgt bij terugkeer in de maatschappij zal vaak snel terugvallen in de criminaliteit. Herkenning van de LVB zal niet alle problemen oplossen: de juiste voorzieningen zijn niet altijd beschikbaar en processen sluiten vaak nog niet goed op elkaar aan (zie bijv. Kaal 2016b). Maar zonder herkenning van de ondersteuningsbehoefte wordt niet eens naar de juiste oplossingen gezocht.

Stappen richting een verbeterde herkenning en bejegening

Uit het voorgaande kunnen we concluderen dat het herkennen van een LVB in de strafrechtketen van groot belang kan zijn. Men doet in de strafrechtketen echter weinig aan diagnostiek: alleen achterin de strafrechtketen (bijvoorbeeld bij de forensisch psychiatrische zorg) is vaak gedegen intelligentieonderzoek gedaan. Voorin de strafrechtketen acht men dergelijke diagnostiek vaak niet passend (Kaal & De Jong 2017).

Om de herkenning van een LVB te verbeteren is enkele jaren geleden de *Screeener voor Intelligentie en LVB (SCIL)* ontwikkeld (Kaal e.a. 2015). Met de SCIL wordt met ongeveer 85% zekerheid vastgesteld of iemand functioneert op het niveau van een IQ lager dan 85. Hoewel de SCIL geen vervanging voor diagnostiek is, biedt screening op LVB wel mogelijkheden voor een aangepaste bejegening op plaatsen waar dit anders niet zou gebeuren. Binnen de strafrechtketen wordt de SCIL inmiddels gebruikt door de drie reclasseringsorganisaties, diverse penitentiaire inrichtingen, de Raad voor de Kinderbescherming en Halt.

Conclusie

Het belang van herkenning wordt dus erkend, en men zet stappen om de herkenning te verbeteren. Een verbeterde herkenning alleen is echter niet genoeg. In de strafrechtketen moet men ook de kennis versterken over wat een LVB is en waar men bij mensen met een LVB rekening mee moet houden.

Ook hier wordt de laatste jaren hard aan gewerkt. Er zijn diverse handreikingen ontwikkeld over de omgang met mensen met een LVB in de strafrechtketen. Diverse organisaties, zoals het gevangeniswezen en de reclassering, hebben gewerkt aan e-learningmodules op het gebied van LVB. In opdracht van het ministerie van Justitie en Veiligheid is er onlangs een *virtual reality*(VR)-simulatie ontwikkeld waarmee professionals kunnen ervaren hoe het is om een LVB te hebben. En er worden steeds meer aangepaste interventies en tools ontwikkeld.

We kunnen dan ook stellen dat de strafrechtketen een werkveld in beweging is als het gaat om de omgang met mensen met een LVB. Hopelijk voorkomt dit in de toekomst onnodige frustratie en schade, en leidt dit tot een effectievere aanpak van criminaliteit.

LITERATUUR

- Andrews D, Bonta J. *The psychology of criminal conduct*. New Providence: LexisNexis/Anderson; 2010.
- Berg JW van den, de Vogel V. Risicotaxatie bij forensisch psychiatrische patiënten met een lichte verstandelijke handicap: hoe bruikbaar zijn bestaande risicotaxatie-instrumenten? *Tijdschr Psychiatr* 2011; 53: 83-93.
- Hirschi T, Hindelang MJ. Intelligence and delinquency: a revisionist review. *Am Sociol Rev* 1977; 42: 571-87.
- Holland AJ. Criminal behavior and developmental disability: an epidemiological perspective. In: Lindsay WL, Taylor JL, Sturmey P (red.). *Offenders with developmental disabilities*. Chichester: Wiley; 2004. p. 23-34.
- Kaal H. Notitie: Prevalentie licht verstandelijke beperking in het justitiedomein. Leiden: Hogeschool Leiden; 2016a. <https://www.hsleiden.nl/binaries/content/assets/hsl/lectoraten/lvb-en-jeugdcriminaliteit/notitie-prevalentie-ministerie-van-veiligheid-en-justitie.pdf>.
- Kaal H. Evaluatie pilot 'Screening & Zorgtoeleiding voor (ex)gedetineerde Rotterdamers met een (licht) verstandelijke beperking'. Leiden: Hogeschool Leiden; 2016b.
- Kaal H, Jong B de. Registratie van LVB-problematiek in het justitiële domein: Onderzoek naar de haalbaarheid van en mogelijkheden voor het schatten van de prevalentie van LVB binnen het justitiële domein op basis van bestaande registraties. Amsterdam: Brave New Books; 2017.
- Kaal H, Negenman AM, Roeleveld E, Embregts PJCM. De problematiek van gedetineerden met een lichte verstandelijke beperking in het gevangeniswezen. Tilburg: Primaprint; 2011.
- Kaal HL, Nijman HLI, Moonen XMH. SCIL. Voor volwassenen (SCIL 18+) en jongeren van 14 tot en met 17 jaar (SCIL 14-17). Handleiding. Amsterdam: Hogrefe; 2015.
- Kandel E, Mednick SA, Kirkegaard-Sorensen L, Hutchings B, Knop J, Rosenberg R, e.a. IQ as a protective factor for subjects at high risk for antisocial behaviour. *J Consult Clin Psychol* 1988; 56: 224-6.
- Korf DJ, Benschop A, Blom T, Steen M. Minder ernstig – Vaker gestraft. Een onderzoek naar de aard en kwalificatie van jeugdcriminaliteit. Amsterdam: Rozenberg; 2012.
- McDermott E, Langdon PE. The moral reasoning abilities of men and women with intellectual disabilities who have a history of criminal offending behaviour. *Legal Criminol Psychol* 2016; 21: 25-40.
- McGloin JM, Pratt TC. Cognitive ability and delinquent behavior among inner-city youth: a life-course analysis of main, mediating, and interaction effects. *Int J Offender Ther Comp Criminol* 2003; 47: 253-71.
- Moffitt TE, Silva PA. IQ and delinquency: A direct test of the differential detection hypothesis. *J Abnorm Psychol* 1988; 97: 330-3.
- Moonen X, Rispen I. Politie. In: Kaal H, Overvest N, Boertjes M, red. *Beperkt in de keten*. Den Haag: Boom Lemma; 2017. p. 85-100.
- Poort R, Bosker J, Agema M. De reclassering en licht verstandelijk beperkte cliënten, PROCES 2011; 90: 262-73.
- Roos J. Kenmerken en implicaties van een licht verstandelijke beperking. In: Kaal H, Overvest N, Boertjes M, red. *Beperkt in de keten*. Den Haag: Boom Lemma; 2017. p. 19-40.
- Talbot J. *Prisoners' voices: Experiences of the criminal justice system by prisoners with learning disabilities and difficulties*. Londen: Prison Reform Trust; 2008.
- Teeuwen M. *Verraderlijk gewoon: licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht*. Amsterdam: SWP; 2012.

SUMMARY

The importance for the criminal justice system of recognizing mild and borderline intellectual disabilities

H.L. KAAL

BACKGROUND There is a growing interest in the presence of people with mild and borderline intellectual disabilities (MBID) in the criminal justice system in The Netherlands.

AIM To present an overview of the current knowledge regarding the prevalence of MBID in the criminal justice system and the importance of recognition of MBID in this context.

METHOD Several recent publications are listed and a number of recent developments in the Dutch criminal justice system have been described.

RESULTS The perception that there is an overrepresentation of people with an MBID in the criminal justice chain is confirmed. In addition, it is noted that there are various ways in which not recognizing the problem of MBID can lead to damage.

CONCLUSION It is concluded that recognition of the MBID problem is of great importance, but that within the criminal justice system knowledge about this problem should also increase in order to prevent problems.

TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 61(2019)11, 809-813

KEY WORDS crime, criminal justice system, delinquency, intellectual disabilities, IQ